

Muzea a celoživotní vzdělávání – dvě poznámky k využití aktuálního potenciálu paměťových institucí.

Tomáš Drobný

1. Možnosti zapojení muzeí do procesu celoživotního učení
2. Využití potenciálu paměťových institucí v současných tématech kulturní dimenze

Diskusní setkání na téma „Role muzeí v současné společnosti“ nabízí příležitost v širším kontextu pohlédnout na situaci a vnímání tradičních paměťových institucí v dnešní době. Krátký referát ale neumožňuje ani vyčerpávajícím způsobem nastínit obsah ani hloubku tématu. Zastavím se proto u dvou poznámek, které se dotýkají kulturní dimenze nejen při uchovávání movitých památek, ale i muzeí jako zdroje kulturní paměti a ve druhém případě možnosti nepříliš častého pohledu na muzea v jejich tradiční, byť poněkud opomíjené roli, jakožto vědeckovýzkumných a vzdělávacích institucí.

V následujících řádcích ponechám stranou známé, ale zdaleka ne vyčerpané téma muzeum a škola. Nebudu se na tomto místě zabývat ani popisem praktické stránky tvorby a zapojení muzeí do projektů se vzdělávacím obsahem, příklady dobré praxe v úspěšném čerpání ledasjakých fondů, grantů a jiných finančních zdrojů. Chtěl bych upřít pozornost k principiální souvislosti mezi paměťovou institucí a jejím vzdělávacím potenciálem a též na přirozenou spojitost mezi podstatou odborné muzejní práce a muzejní pedagogikou.

1. Možnosti zapojení muzeí do procesu celoživotního učení. Vzdělanostní společnost dneška, ve které celá polovina nastupující populace dosáhne vysokoškolského stupně vzdělání, považuje stále zvyšování kvalifikace, adaptability a celoživotní učení za nezbytný předpoklad udržení konkurenceschopnosti a za klíč k trvale udržitelnému rozvoji. Téma vzdělávání patří ke klíčovým otázkám veřejného života i odborného zájmu. Další vzdělávání, profesní vzdělávání, neformální učení jsou pojmy, se kterými se můžeme setkat každodenně.

Muzea jsou již velmi tradiční instituce a jejich role ve společnosti se pozvolna proměňuje. V naší vlastní historii nemůžeme přehlédnout vědecko- výzkumnou roli¹, kterou se profilyovaly velké instituce v předminulém století, např. Národní muzeum, stejně jako osvětové působení, které bylo vlastní lokálním a zejména regionálním muzeím vlastivědného typu na sklonku 19. století. Vznik dětského muzea před více než sto lety² nám může přiblížit poznatek, že vzdělávací potenciál muzeí není v dlouhých dějinách muzejnictví rozhodně vyčerpán. Bohužel, v našem středoevropském prostoru nenašel dosud dostatečnou rezonanci. Jedná se přitom o vzorový příklad proměny chápání tradiční instituce v nových společenských podmínkách. Svět dětí se stal pro muzejnictví zcela rovnoprávným, plnohodnotným tématem. S jeho novým vnímáním také souvisí praktické počátky muzejní pedagogiky.

Rychlé proměny dnešního světa se neméně zásadně odrážejí v proměnách současného muzea a kladou na něj značné nároky. Vpád nových přístupů, technologií, potřeb a metod v oblasti zachování

¹ Např. KNOZ, T. Muzeum jako symbol i centrum života, in: Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie, sborník, Praha 2008, s. 11-13.

² Nejobsáhlejší přehled k problematice podal: JÚVA, V. Dětské muzeum. Edukační fenomén pro 21. Století. Brno 2004, s. 266.

a prezentace kulturního dědictví překračuje rámec čistě muzejního dosahu. Návštěvník, občan, již není pouhým recipientem myšlenkových konstrukcí prezentovaných přehledem nejvýznamnějších sbírkových předmětů, jež jsou dle druhu a typu sestaveny do systematicky přehledných řad, které se odvíjely jako pomyslné rovnoběžky, jejichž smysl zůstává utajen v pomyslném prostoru mezi nimi. Dnešek klade podstatně větší nároky na komunikaci mezi muzeem a jeho návštěvníky, takové, které vyžadují profesionální přístup a nutí k rozvoji vlastní odborné teoretické báze, muzejní pedagogiky. Muzejní pedagogika tedy není žádným doplňkem, přídatkem k vlastní práci sbírkotvorné instituce, dříve by se řeklo zbytnou nadstavbou.

Obraz světa, resp. jeho malou výseč, kterou se v určité oblasti snaží muzea přiblížit veřejnosti, může nabídnout stále více produktů moderního způsobu života. Muzea již dávno ztratila své bývalé výsadní postavení a musí tvrdě obhajovat nejen konkrétní výsledky vlastní práce, ale často samu metodu přístupu k uchování obrazu světa, ve skutečnosti smysl existence sbírkotvorné instituce. Ani v oblasti vzdělávání, které bylo ve své podstatě již od počátku dáno do vínku paměťovým institucím, byt bylo v minulých desetiletích opomíjené, muzea to nemají a nebudou mít vůbec lehké. Poptávka po informacích a vzdělání se stále zvětšuje. Jen v dnešní společnosti necílí k paměťovým institucím, nýbrž hledá naplnění v atraktivních možnostech široké škály moderních informačních technologií.

Neformální učení je úzce spojeno s kulturou využívání volného času, která zahrnuje stále bohatší spektrum konzumních způsobů zábavy. Spolu s tímto trendem, z pohledu působnosti muzeí jistě ne zcela žádoucím, neustále sílí osvědčená poptávka po kulturním turismu. Lze pod ni zahrnout jak produkci živého umění, tak tradiční návštěvy historických, památkových objektů, jejich instalací a muzejně pojatých expozic. Na popularitě nabývají archeologické skanzeny, muzea v terénu, památníky připomínající významné historické události, např. bitvy, prezentované muzejním způsobem.

Mobilita sbírek umožňuje zprostředkovat mimořádné zážitky. Nejslavnější muzea na světě zřizují v globalizované kultuře své pobočky obdobně jako průmyslové podniky a zprostředkovávají prostřednictvím své značky exklusivní nabídku v zemích velmi vzdálených od domovské adresy. Nabídku kamenných institucí ještě doplňují komerční výstavy, které taktéž putují za návštěvníkem do míst, která nejsou tradičními prostory pro kulturu a vzdělání. Výstavní produkty se staly již součástí mnoha nákupních center a nikoho tím ani nepřekvapí.

V posledních desetiletích muzeím z návštěvníckého hlediska úspěšně konkurují science centra a výstavy zaměřené na vědu a techniku. Popularizační roli v masové míře sehrávají dokumentární, kulturně zaměřené a naučné pořady, které se staly samozřejmou součástí televizních programů a specializovaných televizních kanálů. Možnosti využití internetu a poptávka po sdílení nejen informací, ale i didakticky zpracovaném poznávání jeho prostřednictvím, nejsou zdaleka vyčerpány. Např. Spielbergův Jurský park podnítl zájem o život na zemi v dávných geologických obdobích a touhu po dalších informacích zužitkovaly nejen v zábavné, ale i populárně naučné podobě zábavní parky a výstavy.

Role muzeí ve společnosti podléhá proměnám v čase. Na počátku 21. století stojí paměťové instituce před obdobnými výzvami, jako dříve. Potřeba uchování dědictví rychle mizející minulosti vyžaduje aktuální metodiku jak provádění vlastní sbírkotvorné činnosti a aplikaci moderních metod konzervace, tak hledání odpovídajících způsobů zpřístupnění muzejních sbírek a informací, kterých jsou nositeli, široké veřejnosti. Možnost zapojit se do neformálního a informálního učení nemohou

muzea ponechat bez povšimnutí. Jejich nabídka se odlišuje od běžných produktů zábavy mimo jiné i tím, že vytvářené výstavy, programy a akce jsou koncipovány na muzejně pedagogické bázi. Bez odbornosti muzejní práce, kam patří nejen oborové vědecké zpracování sbírek, ale i muzejní pedagogika jako základ zprostředkování poznatků veřejnosti, nejen že nelze konkurovat nabídce běžné komerční zábavy, ale ani vyhovět přání kulturně zaměřené části návštěvníků spojit autentický zážitek s touhou po poznání a získání nových vědomostí.

2. Využití potenciálu paměťových institucí v současných tématech kulturní dimenze. Je nepochybné, že rozvoj věd a nové poznatky dopadají na život společnosti a ovlivňují její budoucí vývoj. Již jsem na předchozích řádcích vzpomněl úlohu vědeckého bádání v muzeích a dopad na českou společnost v 19. století. Technologický pokrok jen zdánlivě odsunul ostatní oblasti lidského poznání do nevýznamné role. Rozhodování v každodenních otázkách jak individuálního, tak společenského a politického významu se nemůže na zázračné řešení v podobě nových technologických možností spoléhat. V oblasti sociální, vzdělávání, stejně jako např. v kultuře nehraje vědecký pokrok takovouto roli. Paměťové instituce patří nejen v celostátní, ale především na komunální a regionální úrovni k partnerům demokratického diskurzu, který díky svému přirozenému postavení a potenciálu může mít významnou roli³. Postmoderní doba se odvrací od unifikujiících globálních vzorů a důraz je stále více kladen na lokální, případně regionální úroveň života. Právě zde mohou muzea, stejně jako knihovny a další kulturní zařízení, významným způsobem oslovovat občanskou společnost, spolupracovat s nestátním neziskovým sektorem, vstupovat tak nepřímou do podstaty společenského dialogu a ovlivňovat rozhodnutí veřejných orgánů. Klíčem není aktivistická role místních kulturních organizací, ta přináleží občanům a jejich sdružením a politickým subjektům. Podstatou je odborná stránka jejich působení, v případě muzeí naplňování jejich vlastního poslání, zejména vědecko-výzkumná činnost. Právě dostupnost takovýchto informací je základem kvalifikované veřejné diskuse, možností vytvoření odpovídajícího rámce pro vznik kvalitních rozhodnutí. Témata historická, společenskovední a přírodovědecká vystupují skrze zdi depozitářů a muzejních pracoven a ovlivňují nikoliv nepodstatná, nýbrž přímo ta zásadní rozhodnutí orgánů veřejné moci. Patří mezi ně územní plánování, finance, doprava, bydlení. Kulturu jako kulturní dimenzi života celého daného společenství nevyjímaje.

Jsem přesvědčen, že tento význam muzeí pro život dnešní společnosti je nezbytné připomenout. Nejen proto, že je každodenně opomíjen a může být zdrojem vyššího sebevědomí muzejních pracovníků a oprávněných ambicí kulturních institucí. Také proto, aby zřizovatelé paměťových institucí využívali jejich potenciálu nejen coby kulturní nabídky pro pravidelné či příležitostné návštěvníky, ale jako zdroje územně založené identity a informací pro odpovědné rozhodování.

Vrátím se k podstatě odborné muzejní práce. Významný stupeň poznání prostředí, ve kterém působí, je výsledkem vědecko-výzkumné činnosti. Na předním místě k němu patří rozpoznání kulturních a přírodních hodnot, následně jejich ochrana a uchování. Průzkum terénu je významným zdrojem informací, podobně jako zpracování sbírkového fondu. Co považuji za podstatné je, že velká část sbírek ztrácí na své hodnotě, pokud se nedaří prozkoumat, zdokumentovat a ve většině případů do jisté míry i zachovat prostředí, ze kterého pocházejí. Významný současný teoretik ochrany kulturního dědictví Ivo Hlobil k tomu říká: „Specifickou hodnotou je zejména vztah těchto památek k jejich

³ Mnoho příkladů z praxe i reflexi v obecné rovině soustředil projekt, jehož výsledkem je stejnojmenná publikace: BRABCOVÁ, A. (ed.) Brána muzea otevřená. Nadace Open Society Fund, Praha. 2003, s. 584.

původnímu (vlastnímu) prostředí“⁴. Vypovídací schopnost sbírkových předmětů se pro návštěvníka zvyšuje přímo úměrně s jejich vnímáním v rámci vlastního původního prostředí, ze kterého byly vyňaty.⁵ Muzea v přírodě, skanzeny a technické památky budiž toho známým dokladem.

Dobré příklady táhnou. Ty ostatní pak mohou alespoň sloužit jako zdroj poučení a demonstrativní odrazování v následování, tolik potřebná prevence. Přesto se omlouvám, že následující fotoreportáž jsem zvolil z té druhé kategorie. Netěší to ani mě. Nicméně názornost považuji za poučnou. Jedná se o osud hodonínské památky Redlichovy vily. Vlastníci vily se z nájemců velkostatku stali představiteli hospodářského, politického a kulturního života Hodonína v 19. a na přelomu 20. století. Kulturní přesah, který bohatý společenský život jejich rodiny přinášel, dokládají i osobnosti, které hostili. Patřil mezi ně i Gustav Mahler. Redlichové jsou spjati také s rodinou T. G. Masaryka, kterou zaměstnávali.⁶ Atmosféru života podnikatelů a majitelů cukrovaru přibližovala jejich vila s torzem původní zahrady. Koncem minulé dekády Ministerstvo kultury rozhodlo, že dům nebude zapsán mezi prohlášené kulturní památky. Tím byl zpečetěn příběh nejen hodonínského cukrovaru, ale i domu jejich majitelů. Smutnou ironií osudu zůstává, že nedaleká kaplička sv. Otýlie, jejíž kulturní hodnota a vypovídací schopnost o historii města je mnohem méně významná, se několik let předtím dostala na seznam státem chráněných památek.

Významným segmentem práce muzea je znalost lokální historie a místních památek. Jejich ochrana a prezentace úzce souvisí se sbírkotvornou činností. Muzea by měla v plné šíři využívat možností spoluputvat kulturní úroveň ve svém prostředí.

Autor foto: Jarmila Němečková

Redlichova vila v Hodoníně, stav po roce 2005.

⁴ HLOBIL, I. Na základech konzervativní teorie české památkové péče, Výbor z textů. S. 165. Praha 2008.

⁵ I. Hlobil dále rozvíjí svou úvahu o významu památek „in situ“ a „in fondo“: „Základní rozdíl mezi památkovostí jedné a téže památky in situ a potom přenesené do muzejní sbírky (in fondo) je ztráta nepřímé hodnoty vztahové situace původního prostředí. S. 170, tamtéž

⁶ V Hodoníně sídlí Masarykovo muzeum v Hodoníně, příspěvková organizace.

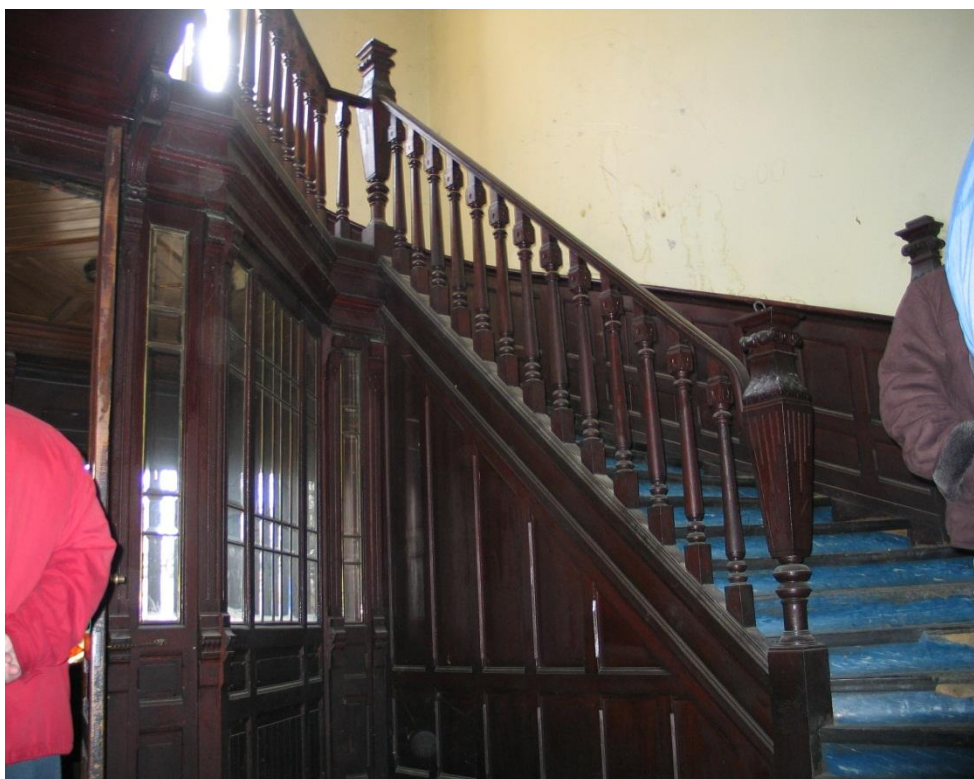
Boční průčelí zakončené novobarokním štítem. Druhotně umístěné dveře nahradily vstup do skleníku zničeného za II. světové války.

Bohatě provedené vstupní dveře domu.

Pohled do vstupní haly ke dveřím do přijímací místnosti.

Velkoryse pojaté schodiště se zádveřím ve vstupu do vily.

Prosklené zádveří.

Dřevěné schodiště s původním ústředním svítidlem.

Pohled do místnosti v prvním patře se zdobeným štukovým stropem a původními křídly dveří.

Poslední dny domu, jenž se nedočkal památkové ochrany. Ani z interiérů se nic nedochovalo.

Kaplička sv. Otýlie, kulturní památka Hodonína.